

Možgani iz celic prepucija.

**Dmitrij Bulatov in
Dmitrij Galkin –
kurator in teoretik
iz Rusije, ob mednarodni razstavi Soft
Control v Mariboru
in Slovenj Gradcu**

Dmitrij Bulatov (Marko Vanovšek)

MELITA FORSTNERIČ HAJNŠEK

Čež teden dni se izteka eden največjih in najnenavadnejših mednarodnih razstavnih projektov EPK, ki ga organizirata mariborska MMC Kibla in Koroška galerija likovnih umetnosti Slovenj Gradec – Soft Control: umetnost, znanost in tehnološko nezavedno. Na dveh lokacijah, v Mariboru v Portalu v Valvasorjevi in v koroški galeriji, se od 14. novembra predstavlja 26 umetniških del svetovno znanih umetnikov, nastalih s pomočjo medijev 21. stoletja, robotike, informacijske tehnologije, biomedicine in nanotehnologije. Poskuša razkriti izvor sodobnega tehnološkega mita, ki temelji na trajni vrednosti nadzora, neomejenega tehnološkega razvoja in ekonomski ekspanziji.

Kurator razstave je Dmitrij Bulatov (1968, Kaliningrad), v Rusiji trendsetter v umetniški avantgardi danes, z mednarodnim ugledom umetnika, raziskovalca in umetnostnega teoretika. V svojem raziskovalnem delu se osredotoča na različne vidike interdisciplinarnih umetniških medijev kot sci-art, tehnobioloske umetnosti. Je avtor in urednik knjig in antologij, kot so Ex-poetry, Homo Sonorus, Evolution Haute Couture: Art and Science in the Postbiological Age. Njegova dela so bila predstavljena med drugim na Beneškem bienalu, Documenti v Kasslu ... Predaval je na univerzah po Rusiji, v ZDA, Kanadi, Nemčiji, na Nizozemskem, v Mehiki, Singapurju in Hongkongu. Kot kurator ruskega Nacionalnega centra za sodobno umetnost je izpeljal kakih dvajset mednarodnih razstav in založniških

Danes je Rusija v srednjem veku, imamo religiozne škandale, afero Pussy Riots ...

projektov, posvečenih različnim vidikom interakcije med znanostjo in visoko tehnologijo. Bulatov je ta čas višji kustos Baltskega oddelka Nacionalnega centra za sodobne umetnosti, deluje pa tudi kot vodilni strokovnjak Središča za inovacije na Baltski zvezni univerzi v Kaliningradu. V pogovoru za Večer se mu je pridružil mlajši Dmitrij Galkin (1975), raziskovalec in teoretik iz Tomska. Razdalja med njima je enormna: "le enajst ur z letalom".

Zakaj ste izbrali prav teh 26 umetnikov in zakaj ste izhajali iz nenavadne sintagme "tehnološko nezavedno", ki je contradictio in adiector?

Bulatov: "Dve temeljni vprašanji smo si zastavili pri snovanju razstave – kaj je sodobna tehnologija in kako tehnologije vplivajo na našo zavest in nas same. Izumili smo res čudno sintagmo 'tehnološko nezavedno', ki apelira na Freudov pojem nezavednega in vpliva na nas kot komplet mitov, v naših glavah. Najbolje se da razložiti s fenomenom, kako so v 19. stoletju za črno cunjo fotoaparata skriltega fotografa imenovali 'novi hibrid'. Že tedaj se je govorilo, kako so se na naših ulicah pojavili čudni hibridi. Če pogledamo bolj pozorno, sodobne družbe te avtomatizme ponavljajo. S tem področjem se ukvarja medijska arheologija. Razstava Soft Control prikazuje najrazličnejše načine uporabe novih tehnologij v sodobnih umetniških procesih. Umetniška dela, ki so na ogled, kritično prespršujejo vlogo tehnologije in medijev v sodobni civilizaciji. S tehnologijami se porajajo nove nevidne meje, ki spreminjajo vse sfere človekovih dejavnosti. Kako naj razumemo

naravo nadzora, potrebe, ki silijo slehernika k udeležbi pri oblikovanju tehnoloških sistemov? Naloga razstave je pokazati, kako umetniki ustvarjajo nove forme, nove identitete, vendar ne kot protagonisti zgodbovinsko določene tehnološke priovedi, temveč kot njeni ustvarjalci. Takšna umetniška dela so idealen način za izražanje duha nekega časa, kjer se prepletajo znaki življenja kot pri živih organizmih z znaki tehnološko reproduciranih artefaktov. Danes govorimo o novi, postbioloski dobi, ko bo tehnološki del nekega organizma postal neločljiv od biološkega in ga bo dolgoročno celo zamenjal."

Kakšna je bila pot od umetnika do znanstvenika oziroma pri vas je bila pot od znanosti k umetnosti?

Bulatov: "Moja prva izobrazba je tehnična, bil sem na univerzitetnem inštitutu za civilno letalstvo, postal inženir aviacije v času Sovjetske zveze. V osemdesetih letih je bila v Rigi, kjer sem študiral, zelo zanimiva in odprtva scena za umetnost, posebej za poezijo. Bil sem vpletjen v eksperimentalno pesniško gibanje tistega časa. Moj prvi interes je bil usmerjen v rusko pesniško avantgardo, lingvistiko, semiotiko. Resnično sem otrok lingvistične šole, formiral sem se skozi jezikoslovje. Kako sem zašel v sodobno umetniško polje? Del moje zavesti pripada jezikovnim konstruktom in vsa umetniška dela motrim najprej skozi jezik."

In to skozi "digitalni" strukturalističen pristop do jezika?

Bulatov: "Tako je, če mislite strukturalno lingvistiko, gre res za digitalno dojemanje sveta. Po

prvem letu raziskovanj vizualne, zvočne, eksperimentalne poezije sem izdal obsežne antologije teh fenomenov s sodelovanjem uglednih raziskovalcev z vsega sveta. Bil sem v tesnem stiku z resničnimi očeti mednarodne avantgarde na tem področju, kot so fluxusovci pa italijanski, francoski pripadniki eksperimentalnega pesništva. Zame je bilo najpomembnejše priti do temeljnih znanj preko njih. Nenadoma sem ugotovil, čeprav zveni nekoliko naivno, da će lahko spremenjam svet skozi različne znake ali znamenja, potem lahko spremenim prav vse. Kajti znanost oblikuje realnost z različnimi znaki in pomeni. Bil sem vpletjen v biotehnološki krožek umetnikov konec 90-ih let. Tudi na razstavi Soft Control je veliko umetnikov, s katerimi sem rasel v zadnjih letih, kot sta Avstralca Oron Catts in Ioanat Zurr, ki sta začela svoje raziskovalne projekte s 'surovo snovo' sredi devetdesetih. Zame je bila možnost razširjanja novih idej in znanj po svetu kot neke vrste poezija. Kajti če smo lahko operirali s kodo DNK, smo lahko spremenjali materialnost. Če postavimo pod vprašaj logiko, ki daje prednost zapisom, vsebovanim v DNK, pred kontekstom, v katerem življenje nastaja, omajamo prevladujočo inženirsko logiko transformacije življenja v surovo snov. Zame je bilo to več kot poezija. Skozi leta sem postajal materialist in determinist, kar sem še vedno. Zanimiva je bila tesna zveza med to vrsto sprememb znotraj telesa in informacijami, kot je DNA kot ključna informacija. Operiramo lahko s temi informacijami in skozi razne procese lahko spremenimo svoje materialno okolje."

Kaj ima to z umetnostjo?

Dmitrij Galkin (Marko Vanovšek)

Zame je bil to zelo čist in jasen korak od 'navadne' eksperimentalne poezije do naslednje stopnje. Potem sem začel delati z različnimi ruski znanstveniki na lastnih umetniških projektih, vzopredno pa sem ugotovil, da potrebujem več znanja. Povabil sem vse ljudi, ki sem jih poznal s tega področja, da napišejo svoje teoretične članke, posvečene problemom genomske kulture, problematike etike, estetike, filozofije. Povabil sem k sodelovanju sijajne 'možgane', začenši z Borisom Groysom, ki ga občudujem."

Tudi Boris Groys je bil gost evropske prestolnice kulture v Mariboru.

Bulatov: "Vem. Ob umetnostnih teoretičnih najvišjega ranga, kot je Groys, sem pritegnil k sodelovanju tudi znanstvenike, ki se ukvarjajo z umetno inteligenco, robotiko, nanotehnologijo, in moja prva obsežna knjiga na to temo je nosila povedni naslov BioMedia: Contemporary Society and Genomic Culture. Nisem hotel problematizirati odnosa med umetnostjo in znanostjo. Zame je bilo najpomembnejše, da sem označil to razmerje v slogu ready mada Marcella Duchampa. Po tem sem prodrl globlje v to problematiko, vzopredno sem organiziral številne razstave pred desetletjem, povezane s temi dejavnostmi. Imeli smo velike razstave v Moskvi, ker je bilo le tam in v Sankt Peterburgu dovolj denarja za take drage predstavitev. Ta zvrst namreč potrebuje velika sredstva. Tako sem torej prispel na to polje sodobne tehnološke umetnosti, imenovane science art, a tega izraza ne maram. Zame je vse samo dobra sodobna umetnost, brez kakih drugih dodatnih oznak, kot

sta znanstvena, tehnološka umetnost. Zasnovana mora biti na dobri konceptualni in tehnološki ravni."

Oprostite za moje laično vprašanje, a kako neko znanstveno odkritje lahko postane umetnina? Tudi "klasični" umetniki imajo težave z recepcijo "tehnološke" umetnosti.

Bulatov: "Recepcija te umetnosti naleti na probleme povsed - od Japonske prek Evrope do ZDA. Razlika med umetnostjo in dizajnom je zame v tej zvezi bistveno vprašanje. Po moje umetnost nima veliko skupnega s tehnološko verzijo resničnosti. Dizajn zgolj podpira različne vrste realnosti. Pod dizajnom si ne smemo predstavljati le dizajna kot produkcije materialnosti, ampak tudi znanstvene aktivnosti. Kajti te prav tako podpirajo številne različice naše resničnosti - fizične, idejne, ko govorimo o visoko definiranih konceptualnih ravneh znanstvene dejavnosti. Recimo biotehnologija: vzgoja organov, mutacije, zame vse to pripada naši verziji resničnosti, le da umetniki lahko skačejo s področja, ko podpirajo realnost, na drugo področje. Poglejmo recimo čudovit projekt Mesojedi hišni roboti Jamesa Augerja in Jimmyja Loizeauja in njune eksperimente življenja onstran življenja na razstavi v Slovenj Gradcu. Njuna eksistencialna predstava življenja in smrti z roboti, ki predstavljajo novo vrsto objekta, nekje med naravnim in umetnim, je osupljiva. Kako uporabiti naše telo tako, da v sodelovanju z znanstveniki, ki so odkrili biobaterije, predvidijo, da po človekovi smrti lahko pridemo do nove vrste objekta, ugnezdenega med naravnim in

umetnim - robotom. Biomaso je mogoče uporabiti za proizvajanje elektrike, skratka. Publika ob tem projektu lahko predlaga, kako uporabiti te biobaterije. Več kot 40 različnih aplikacij so nam ponudili iz publike - od daljincev na biomaso do zobne ščetke in seksualnih igrač. Ko sem prvič videl ta projekt, sem takoj pomislil na ogromno sovjetsko biomaso, recimo v središču Rdečega trga. V središču projekta je bela, svetleča se krsta, in v trenutku me je spomnila na Lenina in njegovo formulo - komunizem je enako sila boljševizma plus elektrifikacija. V trenutku sem spoznal, da bi ta projekt z biomaso in posmrtnim življenjem moral biti uporabljen v Rusiji, kjer je toliko nesrečnih ljudi na kupu."

Nimate problemov s Putinom zaradi takih projektov?

Bulatov: "Ne, ne, gre zgolj za konceptualistične tehnološke prakse."

Še vedno mi niste odgovorili, kako tehnološko odkritje postane umetnina.

Galkin: "Položaj je bolj zapleten, ker je umetnost vedno sporočilo in ustvarjanje pomenov. Dizajn je funkcionalen in zato bolj trivialen. Za umetniškimi projektmi v slogu Duchampovega ready mada je trivialni objekt. Ampak ustvarjanje smisla, pomena in sporočila so zelo močni. Poglejmo samo Andyja Warholja, ki je slikal po fotografijah, a sporočilo je zelo močno. Umetnost je neke vrste pot do spoznanja in ustvarjanja smisla o nekaterih zapletenih rečeh. Vedno je vpletena v neke silno težke socialne in politične diskusije. Dizajn je zgolj uporabnost, a v resnici je tudi to področje zame-

Nekoč Duchampov pisoar, danes znanstveni laboratorij v galeriji

gljeno. Dizajn je v službi industrije, umetnost pa je avtonomna in zelo posebna dejavnost. Dmitrij Bulatov je najinteligentnejša osebnost na ruski umetniški sceni ta čas. Postati umetnik pomeni biti močno navzoč v zelo posebni skupnosti. Ključna razlika je v proizvodni smislu, ne maram komercialno uspešnih umetnikov na zlagani dizajnerski sceni."

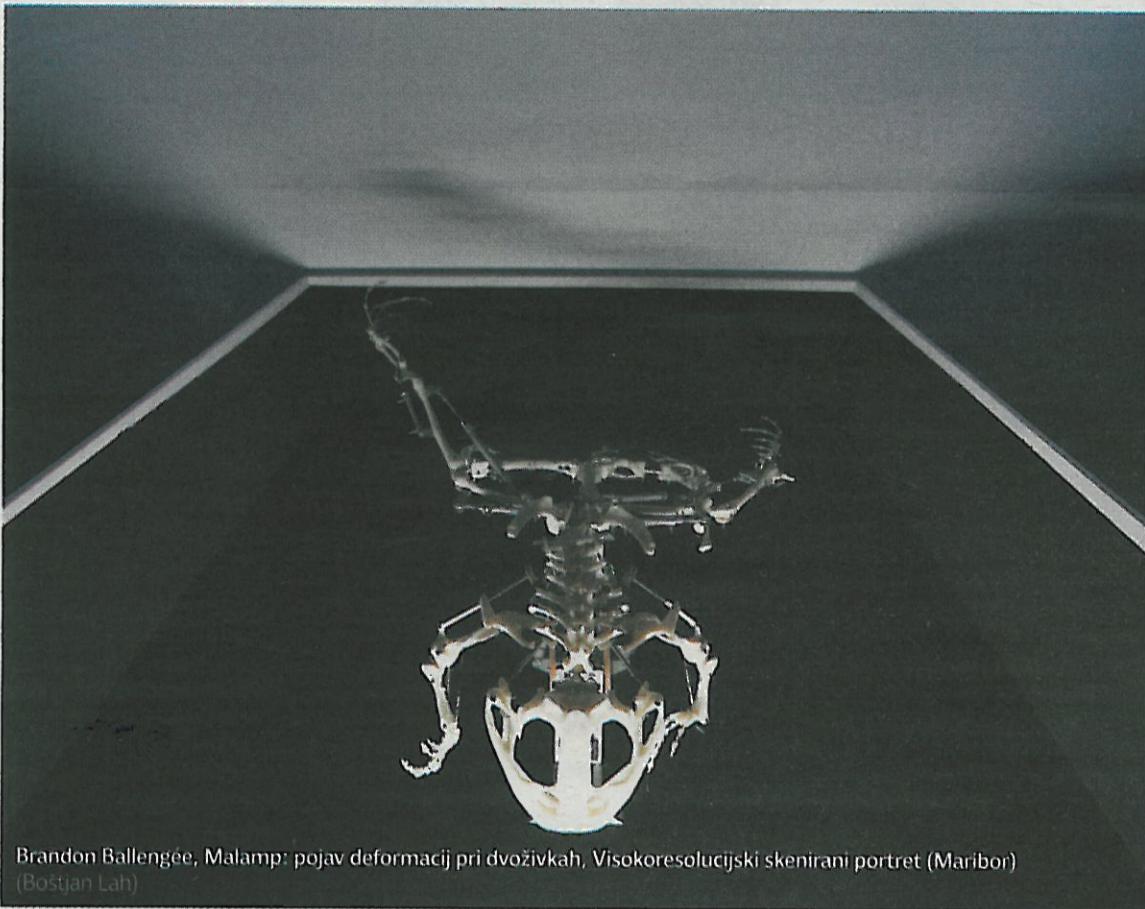
Bulatov: "Zame je bilo zanimivo sočiti dva različna pogleda na dveh slovenskih razstavah. V Slovenj Gradcu je zelo zanimiva instalacija slovenske umetnice Polone Tratnik, ki je skupaj z znanstveniki zasnovala regeneracijo funkcionalne mišice človeškega srca in razvila sposobnost samostojnega bitja. V Mariboru imamo drugačen pristop, ki ga najbolje označuje avstralski projekt Guyja Ben-Aryja in Kirsten Hudson. Ustvarila sta človeški hibrid. Ta problematizira vpliv biotehnologij na razumevanje življenja. Kaj sta naredila v svojem projektu? Vzela sta celice prepucija iz on-line kataloga in jih uporabila z inducirano tehnologijo izvornih celic za vzvratni inženiring teh celic nazaj v zarodne ali pač njim podobne celice. Na koncu sta jih pretvorila v nevrone. Izvorne celice imajo posebno lastno sposobnost, da so lahko pretvorjene v različne vrste tkiva. Rezultat je funkcionalna transformacija, in to je tehnologija, ki je letos prejela Nobelovo nagrado."

Kakšna je torej poglavitna razlika med tema dvema umetniško-znanstvenima projektoma - Tratnikove in Guyja Ben-Aryja?

Bulatov: "Tratnikova raziskuje Duchampovo gesto ready mada - znanstvenega procesa v umetniških pogojih razstave. Nekaj podobnega,

Z otvoritve razstave 15. novembra v Portalu (Sašo Bizjak)

Brandon Ballengée, Malamp: pojav deformacij pri dvoživkah, Visokoresolucijski skenirani portret (Maribor) (Boštjan Lah)

kot je pomenil pisoar v galeriji, je danes laboratorij v galeriji. Guy Ben-Ary uporablja povsem drugačen pristop: uporablja tudi tehnologije, ampak znotraj njegovih projektov je jasno vidna umetniška gesta. Zame je ta projekt bolj adekvaten naši resničnosti in problematiki sodobne umetnosti. Projekt, kot je naše telo, ima lastne notranje informacije, kot je recimo DNK. Generalna paradigma sodobne umetnosti v polju umetnosti in znanosti se je spremenila. Ni dovolj samo postaviti v instalacijo nekaj objektov iz znanstvenega laboratorija za to ali ono razstavo, potrebujemo jasno umetniško sporočilo in izjavo. To je še vedno najpomembnejše."

Postaviti v odnos možgane in

penis, kot sta to storila avstralska umetnika, je najbrž šokantno? Iz celic penisa skonstruirati možgane ...

Galkin: "Kočljivo je lahko, ker v osnovi moraš razumeti tehnologijo in kako je mogoče možgane ločiti od penisa. To je šok, a vse skupaj izvira od tukaj. Če lahko proizvajamo umetno spermo, nas ženske ne potrebujejo več. Kaj potem? To je nova agenda za naš življenja, ne gre več le za modne tehnološke aplikacije, ampak za nekaj ključnega. Ben-Ary in Kirsten Hudson predstavljata kritiko tega dogajanja pri poigravanju s človeško biološko materialjo. Gre namreč za družbeno neavtorizirane načine tega početja. Kaj torej lahko pomeni

proizvodnja živih bioloških možganov iz celic kožice, ki prekriva penis. Umetnost nas sili k razmišljaju o teh fenomenih. In če razmišljamo še o židovskih verskih obredih obrezovanja, se zadeve še dodatno zapletejo. Moč te umetnosti ni v tem, da je fikcija. To ni zgoda dr. Moreauja, to ni znanstvenofantastična literatura. To je resničnost."

Bulatov: "Z uporabo te vrste tehnologije lahko dobimo vse iz vsega. V teh okoliščinah potrebuješ umetniško sporočilo, ker neki drugi umetnik skuša skreirati iz ušesa nos. Kaj potem? To je heretična transformacija. Ko se poigravaš z lastno identiteto pri kreiranju novih tehnoloških objektov, se vse skupaj še bolj

zaplete. Imamo množično kulturo, ki se pojgrava s temi miti in idejami. V njej je veliko ponarejene. A vse to je kravno resnično."

Kaj pa etično-estetske meje tega ustvarjanja?

Galkin: "Guy Ben-Ary pravi, da ni etične razlage za to, kako uporablja izvorne celice. Gible se zunaj meja prava, etike. Nikakršne regulacije tega področja nimamo. To je etično vprašanje zunaj estetskih funkcij. Halo! Jutri se bomo soočili s kriminalom na tem področju, z izrabljanjem tehnologije v komercialne ali raznovrstne čudaške namene. In tega se je batí."

Bulatov: "Zame je bilo najpomembnejše, kako konceptualizirati idejo 'tehnološkega nezavednega' na tej razstavi. Izumili smo ta termin.

Zame je to semiotični konstrukt, ki odstira kompleksnost mešanja

tehnologij, človeškega in nečloveškega, umetnega in naravnega. Na neki točki imamo težave z ločevanjem teh elementov,

umetnih od naravnih. Zaradi vseh teh razlogov smo potrebovali model teh čudnih miksov. Izumili smo torej termin 'tehnološko nezavedno' in znotraj njega našli dve nasprotuječi si ideji nezavedenosti in tehnologije. V zvezi s tem

je pomembno predavanje, ki ga je v Mariboru ob razstavi imel Erkki Huhtama o tehnološko nezavedenem kot mediju. Po drugi strani

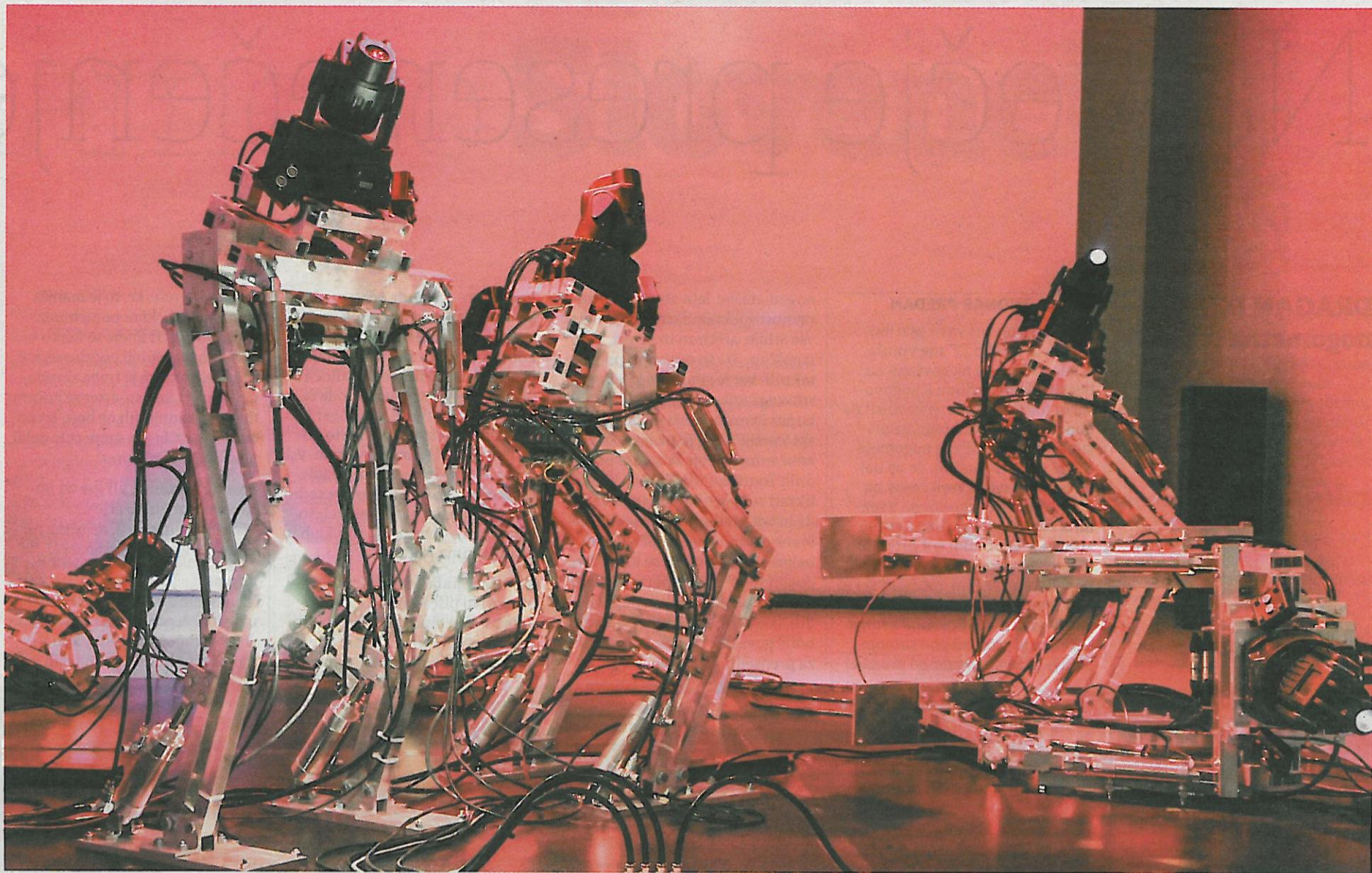
na nas vplivajo drugi dejavniki. Ena najvažnejših tem, ki jo na razstavi problematiziramo, so

fizikalne, materialne zakonitosti tehnološko nezavednega. Zato sem razstavo poimenoval Soft control. Ko govorim o svobodi, odpornosti, se temu na drugi strani zmeraj

zoperstavlja močna kontrola, politična, ideoška, tudi tehnološka. Zdaj so tehnologije prestopile na drugo raven. Nekoč smo tehnologije uporabljali aplikativno, neposredno, fizično. V današnji družbi imamo drugačno situacijo in drugačne možnosti za uporabo tehnologije in materialnih orodij. Ustvarili smo socialne in tehnološke razmere, da smo lahko samoorganizirani tako, kot si sami želimo. Zato ne gre za položaj Out of Control niti Strict Control, ampak Soft Control. To je v novem kibernetičnem, tehnološkem smislu pojmovana kontrola. To je dialoški proces, v katerem mi vplivamo na, tudi žive, stvari in pričakujemo vzvratno reakcijo. Gre za tehnobiološke procese."

Torej vaš projekt govori predvsem o svobodi?

Bulatov: "Natanko to. Problemi svobode so temelj vsega. Ne nagovarjam publike z izsledki novih tehnologij, ni v tem bistvo, nikakor. Ta projekt govori o nas, o našem avtomatizmu, ki v bistvu ni v tesni zvezi s tehnologijo. Vsako jutro ponavljate iste procese, kava, ista pot v službo, v enakih okoliščinah. Sodobna teorija medijev je posebej osredotočena na vprašanje, kaj je za tehnologijo. Klasična filozofija se ukvarja z vprašanji, kaj je za naravnimi znanostmi, kaj je za fenomeni naravnih znamenj. Sodobna medijska teorija se koncentriра na to, kaj je za umetnimi znanstvenimi sistemmi, vključujuč tehnologije. In kaj pomenijo izkušnje. Vprašanja so ista, le teme so drugačne. V teh okoliščinah se moramo vprašati, kaj je za tehnologijo. S tem

Bill Vorn, DSM-VI, 2012, Robotska umetniška instalacija (Slovenj Gradec)
(Matej Kristovič)

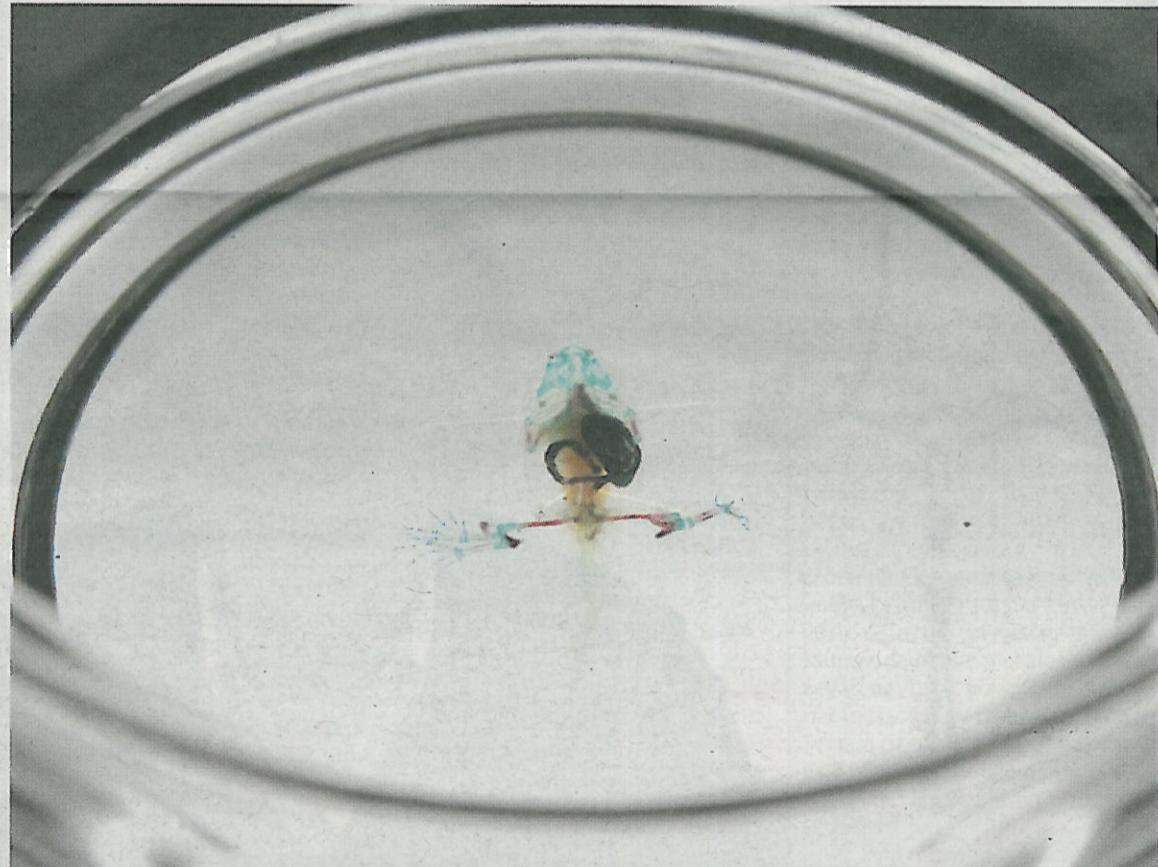
prihajamo ponovno v konceptualizem 80. in 90. let. Posebej radim aktivnosti Orona Catta in Ioanata Zurra iz simbiotičnega laboratorija, ki sta v 90-ih začela pripravljati projekte, zvezane s tkivi, inženiringom kultur. Ta čas pa obravnavata te projekte bolj v narativnem smislu, naslanjata se na zgodbo o Golemu, raziskujeta alkemijo. Tako sporočata, da na splošno ni nič novega na tem svetu. Številne platonične ideje se niso spremenile stoletja."

Galkin: "Danes živimo v tehnološkem determinizmu, to imenujem matrica pristop. Tehnologija postaja avtonoma socialna moč, ki je iz nas naredila neke vrste delovne stroje. Ko pridemo v kak velik industrijski obrat, na postajo ali v vojaško bazo, vidimo same velike stroje. To je prvi vtis. Od 19. stoletja živimo v svetu tehnologij, ki nas zaznamujejo. S tem smo se sprijaznili. Tehnologija ima svojo logiko in eksponentno rast in ničesar ne moremo. Pripadniki kulturnega determinizma, ki jim pripadam tudi sam, pravijo - poglejte, tehnologija se je pojavila v posebnih družbenih in socialnih okolišinah. Telegraf se je pojavil, ko smo se spoprijeli s problemom regulacije železniškega prometa. Televizija in radio sta se pojavila, ko so zrasla velika industrijska mesta in ni bilo mogoče več drugače komunicirati, razen na dolge razdalje. Če pogledate, kak razcvet doživljajo videoigre, to ni zato, ker bi tehnologija tako hotela. Kapitalizem zabave je vsega kriv. Na eni strani so tehnološki procesi, na drugi pa zapleteni kulturni vzorci. In prav to je zanimivo."

Bulatov: "Če govorimo o tehnološki ekspanziji, ta predstavlja za umetnike velik izziv. Tehnološka krivulja razvoja je kot naša usoda. Imamo samo umetnike, ki so sposobni kaj spremeniti. Drugi del družbe tega ne zmore. Samo umetniki so rešitelji v tej situaciji. Samo oni lahko spreobrnejo to usodo. Ključno je, kaj bodo umetniki naredili s sodobnim svetom. Ne znanstveniki ne inženirji ali tehnološki čarodeji ne morejo spremeniti sveta in naše percepceje. Zato sta se Hitler in Stalin tako bala umetnikov in sta jih preganjala. Zato se je prav umetnikov največ znašlo v eksilu."

Ste vi bolj inovator ali bolj umetnik? Dobili ste nagrado ugledne revije Wired, ki je eno vaših inovacij uvrstila na lestvico najboljših desetih inovacij na svetu 2007. Kot oskar v filmski umetnosti?

Bulatov: "Razmišljal sem o tem vprašanju zelo osebno. Če hočeš prenesti pomembno sporočilo ljudem, moraš uporabiti provokativna dejanja. Pred leti sem bil v stiku s Stanislavom Lehmom in prav o meji med umetnostjo in znanostjo sva ogromno govorila. Paradoks je, da bolj ko sva govorila o svobodi v razmerju do tehnologij, bolj sva se strinjala, da je treba tehnologijo razumeti drugače, ne v osnovnem pomenu besede. Zgodovina tehnologij v 20. stoletju kaže, da nam le prvi tehnološki koraki omogočajo svobodo. Bolj ko tehnologije razvijamo, manj smo svobodni. Omejuje nas. Zanimivo je, da so znanstveniki, ki so bili resnično vneseni nad novimi

Brandon Ballengée, Malamp: pojav deformacij pri dvoživkah, Visokoresolucijski skenirani portret (Matej Kristovič)

odkritji, kot recimo Saharov z jedrsko energijo, spoznali vso nevarnost in totalno omejevanje svobode, ki jo ta tehnologija povzroča. Podobno se je zgodilo Oppenheimerju."

Galkin: "To je tudi zgodba današnjega povprečnega človeka. Tudi mobilni telefon je omejlj svobodo posameznika v nekem smislu. Tako smo odvisni od mobilcev, facebooka in različnih aplikacij, da smo totalno nesvobodni. Če pozabimo mobilca, vidimo, kako smo odvisni od tehnologij in nesvobodni. Stelarc je rekel, da so tehnološke proteze nekakšna nova normalnost. To je nov pogled na percepcoj svobode. Nova ideja svobode se pojavlja in je intrigantno, kako ta sporocila danes

servirajo znani umetniki."

Bulatov: "Stelarc je strašno predan idejam Marshalla McLuhana. Po njegovi zaslugi lahko te ideje kontroliramo. Nimamo v resnicu kontrole nad tem, narava jo ima. To je polnaraven proces. Zahodnoevropsko razumevanje tehnologije je zelo antropocentrično in individualno, sam pa sem bolj pripadnik vzhodnega pojmovanja tehnologij, ko človeško bitje ni v središču."

So vam kdaj umetniki v vašem okolju očitali, da ste tehnikrat - zaradi vaše inženirske izobrazbe?

Bulatov: "Seveda. Zato sodelujem predvsem z mednarodnimi umetniki. V Rusiji je zelo majhen

krog umetnikov, ki razmišljajo o tehnoloških ravneh resničnosti. Drugačno situacijo imamo. Danes je Rusija v srednjem veku, imamo religiozne škandale, afero Pussy Riots. Imamo politično umetnost, ki je na precej nizki ravni. To so problemi srednjega veka. Delam za inštitucijo, ki je nacionalni, federalni center v Kaliningradu. Nekoč je bilo normalno, da je slikarstvo umetnost, v 60-ih je bila videoumetnost, v sedemdesetih je bil IT, računalniška umetnost, danes so to tehnologije."

Galkin: "Yes Men grupa je zame mnogo močnejša v umetniški akciji in socialnem angažiraju kot Pussy Riots. Njihova angažirana umetniška gesta je precej vznemirljivejša. •